

Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ὁρθόδοξην Εἰκονογραφία*

Τοῦ Δρος Θ. Χρήστου Γ. Καραγιάννη

Η ΕΙΚΟΝΑ εἶναι ἡ βίβλος τῶν ἀγραμμάτων. Τοῦτο ἐπαληθεύεται μὲ τὸν καλύτερο τρόπο, ἂν σταθοῦμε μπροστὰ στὴν εἰκόνα τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, τοῦ θαυμαστοῦ αὐτοῦ γεγονότος τῆς 15ης Αὐγούστου, κατὰ τὸ ὅποιο ἡ μήτηρ τῆς Ζωῆς μετέστη πρὸς τὴν Ζωὴν (Ἀπολυτίκιο, 15' Αὐγούστου).

Νὰ θυμίσουμε ὅτι τὸν γνωστό μας εἰκονογραφικὸ τύπο διαμόρφωσαν μὲ καλλιτεχνικὴ ποιότητα καὶ χωρὶς νὰ ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν παράδοση οἱ Κρητικοὶ ἀγιογράφοι, ἀκόμα κι ὅταν ἀξιοποιοῦν δυτικὰ δάνεια. Στὸ θέμα αὐτὸ ἔχει ἀποδοθεῖ μὲ τρόπο εὐσύνοπτο καὶ ἀφηγηματικὸ, ὁλόκληρο τὸ συναξάρι τῆς ἑορτῆς, χωρὶς νὰ παραλείπεται κανένα ἀπὸ τὰ ἱερὰ πρόσωπα ποὺ ἀναφέρονται ἐκεῖ.

***

ΤΟΝ ΚΑΘΕΤΟ ἄξονα διακόπτει τὸ λιτό, ἀλλὰ ἐπίσημο νεκροκρέβατο μὲ πορφυρὰ καὶ κάποτε χρυσοκεντημένα σκεπάσματα, τὸ ὅποιο καταλαμβάνει τὸ κέντρο τῆς παράστασης. Ἐπάνω

του βρίσκεται τὸ πανάχραντο σῶμα τῆς Θεοτόκου μὲ τὸ κεφάλι νὰ ἀκουμπᾷ σὲ προσκεφάλαιο καὶ σταυρωμένα τὰ χέρια. Τὰ ἐνδύματα χρωματίζονται σταθερά, πορφυρὸ τὸ μαφόριο καὶ κυανὸς ὁ χιτώνας, γιὰ νὰ δεῖξουν τὴ μεγαλοπρέπεια τῆς *Δέσποινας τοῦ κόσμου*, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγνότητα τῆς Ἀειπαρθένου.

Οἱ Ἀπόστολοι, ἔχουν ἤδη συγκεντρωθεῖ *ἐκ περάτων*. Ὡς «αὐτόπτες τοῦ Λόγου καὶ ὑπηρετές» ἀξιώθηκαν νὰ δοῦν τὴν «ἀπό γῆς τοῦ Σωτῆρος ἀνάβασιν», τὴν σαράντα ἡμέρες μετὰ τὴν Ἀνάστασις ἐπουράνιο Ἀνάληψη. Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ υπάρξουν μάρτυρες καὶ τῆς κατὰ σάρκα Μητρὸς αὐτοῦ Κοίμησης, ποὺ ἦταν τὸ «τελευταῖον ἐπ’ αὐτῇ μυστήριον» (Τροπάριο α’ Λιτῆς). Οἱ Μαθητὲς περιβάλλουν τὴ Θεομήτορα, μὲ σκεπτικὸ καὶ ὄχι θλιμμένο ὕφος. Δὲ θὰ δοῦμε ἐδῶ ἀντίστοιχο τῆς Μαγδαληνῆς, ἡ ὁποία στὸν Ἐπιτάφιο Θρῆνο τοῦ Σωτῆρα ἀναλύει τοὺς πλοχμούς της. Ἡ ἴδια ἡ Παναγία ἔχει παραγγεῖλει: «*Μή, φίλοι Μαθηταὶ τοῦ ἐμοῦ Υἱοῦ καὶ Θεοῦ, μὴ πένθος ἐργάσησθε τὴν ἐμὴν χαράν· ἀλλὰ τὸ ἐμὸν σῶμα, καθὼς ἐγὼ σχηματίσω, τῇ κλίνῃ, κηδεύσατε*». Ἔτσι καὶ γίνεται.

* * *

ΔΙΑΙΡΕΜΕΝΟΙ σὲ δύο χοροὺς οἱ Ἀπόστολοι στέκονται δεξιὰ καὶ ἀριστερά, μὲ τὸν Πέτρο συνήθως νὰ θυμιάζει στὴν κεφαλῇ,

έχοντας αρχίσει τούς έξόδιους ὕμνους. Ὁ Παῦλος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, στέκεται στὰ πόδια καὶ ὑψώνει τὰ χέρια, θαυμάζοντας. Βλέποντας τὴν Θεομήτορα, θεωρεῖ ὅτι συναντᾷ τὸν ἴδιο τὸν Χριστό, ποὺ δὲν ἀξιώθηκε νὰ συναντήσει στὴν ἐπὶ γῆς πορεία του. Ὁ ἀγαπημένος μαθητὴς Ἰωάννης, σὲ προχωρημένη πιά ἡλικία, καταφιλεῖ τὰ χέρια τῆς Μητέρας τοῦ Κυρίου, ποὺ κάτω ἀπὸ τὸν Σταυρὸ ἔγινε καὶ δική του Μητέρα. Στὴν ἴδια στάση τὸν βλέπουμε, νεαρὸ ὅμως, σὲ εἰκόνες τῆς Ἀποκαθήλωσης ἢ τοῦ Ἐπιτάφιου Θρήνου.

Ἀνάμεσα στοὺς Μαθητὲς τοῦ Χριστοῦ, διακρίνουμε καὶ ιεράρ-
χες, δύο συνήθως, μὲ σταυροφόρια, φελώνια καὶ λευκὰ ὠμοφόρια
μὲ μαύρους σταυρούς. Κρατοῦν χρυσοδεμένους κώδικες καὶ μὲ
σοβαρότητα στὰ πρόσωπά τους διαβάζουν τὴ νεκρώσιμη ἀκολου-
θία. Στὸ πρόσωπο τοῦ ἐνὸς ἀναγνωρίζουμε σταθερὰ τὰ χαρακτη-
ριστικὰ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου, τοῦ πρώ-
του Πατριάρχου τῆς Ἁγίας Πόλης τῶν Ἱεροσολύμων. Ὁ ἄλλος
μπορεῖ νὰ εἶναι εἴτε ὁ ἅγιος Ἱερόθεος εἴτε ὁ ἅγιος Τιμόθεος, ὁ
μαθητὴς τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἢ ἀκόμα καὶ ὁ ἅγιος Διονύσιος
ὁ Ἀρεοπαγίτης. Καὶ οἱ τρεῖς αὐτοὶ θεόσοφοι εἶχαν ἔρθει μὲ τὸν
ἴδιο θαυμαστὸ τρόπο, ὅπως καὶ οἱ Ἀπόστολοι, στὴν κατοικία τῆς
Παρθένου.

* * *

ΠΑΝΩ ἀπὸ τὸ ἄχραντο σῶμα καὶ στὸν κάθετο ἄξονα ὁ Υἱὸς
καὶ Θεὸς τῆς Μαρίας παραλαμβάνει τὸ πνεῦμα της. Ὁ χρυσον-
τυμένος, σὲ ἔνδειξη τῆς ἐπουράνιας μεγαλοσύνης του, Χριστὸς
δέχεται τὴν ψυχὴ τῆς Μητέρας του, ποὺ μὲ τὴν τυπικὴ στὴν
ἁγιογραφία μας μορφή τοῦ νεογέννητου βρέφους, κατατίθεται
«ἐν ταῖς τοῦ Υἱοῦ χερσίν». Ὁ θάνατος ἄλλω-
στε κατὰ τὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας
δὲν εἶναι παρὰ μία νέα ἀρχή, μὴ ἐπουράνια
ἀναγέννηση. Τὸν Κύριο περιβάλλει μεγαλό-
πρεπη δόξα, ὅμοια μὲ ἐκείνη ποὺ ξέρουμε ἀπὸ
θέματα ὅπως ἡ Μεταμόρφωση καὶ ἡ Ἀνάληψη.
Στὴν κορυφὴ τῆς δόξας στέκεται ἐξαπτέρυγο.
Ἐπίσης, πάνω στὴ δόξα ἢ γύρω ἀπὸ αὐτή, ὑ-
περκόσμια ἀγγελικὰ πνεύματα σὲ στάση σεβα-

σμοῦ μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα ἢ καλυμμένα ἀπὸ τὰ ἱμάτιά τους, τὰ ὁποῖα ὑμνοῦσαν καὶ γέμιζαν τὸν ἀέρα μὲ τὴ φωνή τους.

* * *

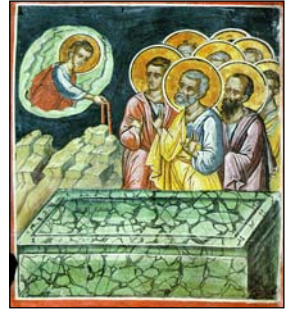
ΚΑΤΩ ἀπὸ τὸ νεκροκρέβατο καίει μονὸ ἢ τριπλὸ κηροπήγιο, τοῦ ὁποίου τὸ ξυλόγλυπτο συχνὰ ἀποδίδεται μὲ λεπτὴ τέχνη. Ὅρισμένες φορές στὸ ἴδιο σημεῖο τοποθετεῖται καὶ πένθιμο λιβανωτό. Στὸ ἴδιο σημεῖο διαδραματίζεται καὶ ἓνα ἄλλο θαυμαστὸ γεγονός. Οἱ ἄρχοντες τῶν Ἰουδαίων, οἱ ἴδιοι ποὺ κατέτρεξαν τὸν Χριστό, ἐρέθισαν τὸν ὄχλο, προτρέποντάς τον νὰ ταραξεί τὴν τελετή. Ἐνας ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους μάλιστα, ὁ ὁποῖος σύμφωνα μὲ κάποιες συναξαριακὲς πηγὲς ὀνομαζόταν Ἰεφωνίας, θέλησε νὰ ἐπιτεθεῖ ὄντως καὶ νὰ βεβηλώσει τὸ ἄχραντο σῶμα. Ὅμως ὁ Ταξιάρχης τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων Μιχαὴλ μὲ ρομφαία ἀπέκοψε τὰ βέβηλα χέρια. Τὴ στιγμὴ αὐτὴ τοῦ ἀκρωτηριασμοῦ ἀπὸ τὸν πρωτοστάτορα ἄγγελο συχνὰ παριστοῦν οἱ ἅγιογράφοι. Ὁ Ἰεφωνίας μετὰ ἀπὸ τὴν τιμωρία του αὐτὴ πίστεψε καὶ μὲ τὸν ἴδιο θαυμαστὸ τρόπο τὰ χέρια του ἐπανῆλθαν στὴν κανονικὴ τους κατάσταση.

* * *

ΤΗΝ ΑΝΩΤΕΡΗ ζώνη τῆς ὅλης παράστασης καταλαμβάνουν οἱ ἀνεωγότες οὐρανοί, κατὰ τὸ παράγγελμα τῶν ἀγγέλων: «*Ἄρατε ὑμῶν τὰς πύλας καὶ ὑποδέξασθε τὴν τεκοῦσαν τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς Ποιητὴν*» (Δοξαστικὸ ἀποστίχων). Σὲ ὀρισμένες παραλλαγὲς τοῦ θέματος τῆς Κοιμήσεως οἱ ἅγιογράφοι ὄντως στὸ πάνω μέρος ἀπεικονίζουν τὴν Παρθένο νὰ ἀναλαμβάνεται στοὺς οὐρανοὺς, σὲ δόξα καὶ ὑποβασταζόμενη ἀπὸ δύο ἀγγέλους, σύμφωνα μὲ τὴν ἑρμηνεία τῆς Μεταστάσεως ὡς ἐνσωμάτου ἀναλήψεως. Τὸ συναξάριο ἄλλωστε μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τρεῖς ἡμέρες μετὰ τὴν Κοίμησιν οἱ Ἀπόστολοι παρέμειναν σύμφωνα μὲ ἀγγελικὴ ἐπιταγὴ κοντὰ στὸν θεομνηστικὸ τάφο. Τότε ἔφτασε καθυστερημένος ἓνας ἀπὸ αὐτούς, σύμφωνα μὲ κάποιους συναξαριστὲς ὁ Θωμᾶς. Ἡ καθυστέρησή του στάθηκε ἀφορμὴ νὰ ἀνοίξουν τὸν τάφο γιὰ νὰ προσ-

κυνήσει. Ὡμως τὸν βρῆκαν κενό, τὸ σῶμα ἔλειπε καὶ μόνη μαρτυρία ἦταν ἡ νεκρικὴ σινδόνα. Ἄλλες συναξαριακὲς πηγὲς μᾶς πληροφοροῦν ὅτι ἡ Παρθένος ἀποκαλύφθηκε στὸν Θωμᾶ καὶ τοῦ παρέδωσε τὴν τίμιά της ζώνη. Τὸ περιστατικὸ αὐτὸ ἀπεικονίζεται στὴ θέση τῆς ἀναλήψεως. Ἄλλες πηγὲς προχωροῦν ἀκόμα παραπέρα καὶ ἀναφέρουν ὅτι *ἔσθήτα* καὶ *ζώνη* παραδόθηκαν ἀπὸ τὴν Παρθένο στὸν εὐαγγελιστὴ καὶ ἀπὸ φυσικοῦ ζωγράφου της ἀπόστολο Λουκᾶ κατὰ τὴ στιγμὴ τῆς ἀναλήψεως, ὅπως ὁ προφήτης Ἡλίας κατέλειπε τὴ μιλωτὴ του στὸν προφήτη Ἐλισαῖο.

* * *

ΣΤΟ βάθος τῆς ὅλης παράστασης γράφονται δύο μεγαλόπρεπα κτίρια ποὺ σηματοδοτοῦν τὸν τόπο τῶν γεγονότων, τὸ προάστιο τῆς Ἱερουσαλὴμ Γεθσημανή. Σὲ ὀρισμένες παραλλαγὲς τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ κτίρια εἶναι θολωτὸ καὶ μᾶς θυμίζει τὸ μεταγενέστερο Τέμενος τοῦ Βράχου, ὑψωμένο στὸ σημεῖο ὅπου ἄλλοτε ἔστηκε ὁ Ναὸς τοῦ Σολομῶντα. Οἱ ἅγιογράφοι κάποτε χρησιμοποιοῦν τὴ μορφή τοῦ ἰσλαμικοῦ τεμένους γιὰ νὰ ἀποδώσουν τὸν ἰουδαϊκὸ Ναὸ ποὺ κάποτε στέγασε τὴν Κιβωτὸ τῆς Διαθήκης, ἀντικαθιστώντας τὴ Σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου. Δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε ὅτι Σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, Ναὸς καὶ κιβωτὸς τῆς Διαθήκης ἔχουν ἐρμηνευθεῖ συχνὰ ἀπὸ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὡς προτυπώσεις τῆς Θεοτόκου. Τὸ ἄλλο ἀπὸ τὰ κτίρια ἐπίσης ἀποδίδεται μὲ εὐρὴ καὶ εὐδιάκριτο ὑπερῶο. Τὸ ὑπερῶο αὐτὸ μᾶς θυμίζει τὶς εὐαγγελικὲς περιγραφὲς τῆς πρώτης ἐμφάνισης τοῦ Χριστοῦ στοὺς συγκεντρωμένους Μαθητὲς μετὰ τὴν Ἀνάσταση. Ἡ διάταξη τῶν δύο οἰκοδομημάτων δὲν εἶναι τυχαία. Τὸ τρουλαῖο οἰκοδόμημα παριστάνεται δεξιὰ καὶ ἐκεῖνο μὲ τὸ ὑπερῶο ἀριστερά. Ἀκριβῶς αὐτὴ τὴ διάταξη θὰ δεῖ καὶ ὁ σημερινὸς προσκυνητῆς τῆς Γεθσημανῆ, μὲ τὸ Λόφος τοῦ ναοῦ νὰ καταλαμβάνει τὸ πρὸς τὰ δεξιὰ του μέρος, ἐνῶ ὁ Λόφος Σιών κατὰ παράδοση βρίσκεται στὰ ἀριστερά του. Δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε ὅτι οἱ ἅγιογράφοι γνώριζαν τὶς λεπτομέρειες αὐτὲς εἴτε ὡς προσκυνητὲς οἱ ἴδιοι εἴτε ἀπὸ γραπτὲς ἢ προφορικὲς μαρτυρίες ἄλλων. Ἄν

καὶ συχνὰ ὑποτιμήθηκαν, οἱ ἀγιογράφοι ὑπῆρξαν πιστοὶ καὶ δόκιμοι θεολόγοι καὶ γνώριζαν καλὰ τὶς ἀγιογραφικὲς, πατερικὲς καὶ συναξαριακὲς πηγὲς σχετικὰ μὲ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ γεγονότα ποὺ εἰκονογραφοῦσαν.

(*) Περιοδ. «**Ἐφημέριος**», Αὐγούστος 2004, σελ. 21-23. Ἐπιμέλ. ἡμετ.